

Állattani közlemények.

HERMAN OTTÓTÓL.

V.

Állattani közléseim V-dik folytatásának első é szét vóltaképpen: Reliquiae Franzenauianae“ czim alatt bocsáthattam vólna közre s csak az marasztott a szokott czimuél, hogy a negyedik folytatásban közlött pillegjegyzék, is mely szintén Franzenau József munkásságának köszöni lételét, az „állattani közlések“ rovatában jelent meg.

A rendezett pilleggyűjteményhez tartozott még néhány fiók feles példányokkal s két kis láda szitakötőkkel (Neuroptera) a melyek azonban sem feszítve, sem meghatározva nem vóltak s egyáltalában csak véletlenül, úgy a mint éppen egy szenvedélyes pillangász figyelmét megragadni bírták, gyűjtötte őket Franzenau, még pedig kizárógosan Kolozsvár vidékén.

A mi e kis gyűjteményben elég ép.volt s színét mennyire annyira megtartotta*), azt elkészítettem s jegyzékét, melyet leginkább Tousaint de Charpentier műve után szerkesztettem, ide csatolom.

Neuroptera Subulicornia Latr.

Libellulides.

- Libellula depressa L.
 Libellula coerulescens F.
 Diplax pedemontana F. ♀
 striolata Charp.
 Chlorosoma flavemaculatum L. ♂

Aeschnidae.

- Aeschna juncea L.
 Thecaphora lunulata Charp.

Agrionidae.

- Calopteryx Virgo L.
 Parthenias Burm.
 Anapetes barbara F.
 Ischnura pumilio Charp.

*) Régiobb Neuroptera gyűjteményekből különösen a trivialis néven „szitakötők“nek nevezett állatok, sok esetben meg sem határozhatók; jelesen pedig abban az esetben nem, ha a megkülönböztetés a színekre van fektetve. Charpentier művét: Libellulinae Europaeae 1840-e szavakkal kezdí: „Paucatorum genera colores post mortem tantopere commutant, quantopere Libellulinae.“ És ebben igaza van.

Longicornia.

Myrmecoleontodea.

- Myrmecoleon formica lynx F.
 formiciarius L.
 Ascalaphus italicus F.

Kiemelendő fajok e kis gyűjteményben: Diplax pedemontana F. mely Burmeister szerint*) déli Európát, Charpentier említett műve szerint pedig déli Európán kívül Siléziát, és Ázsiában Sibiériát lakja; továbbá: Thecaphora lunulata, mely bár Europa szer te előfordúl, mégis mindenütt ritka; végre Ascalaphus italicus és a két Myrmecoleon faj, a melyek déli Europa képviselői. —

A második rész ismét Kolozsvár Faunáját érdeklí. Tárgyát képezi az eddig talált félrópűek (Hemiptera) különösen azoknak első nagy csoportja: Hemiptera heteroptera jegyzéke.

Mielőtt, hogy a jegyzéket közölném, legyen megengedve, hogy e helyen köszönetet mondjak azoknak a kiket köszönet illet. Ha ismerjük — már pedig ismerjük — azt a közönyt, a mellyel különösen az ifjú nemzedék a természeti tudományok iránt viseltetik, kétszeresen meg fogjuk becsülni a ritka kivételt, s e megbecsülésnek ohajtók én őszinte kifejezést adni, a midőn ifj. Knöpfler Károly fiatal barátomat megemlítem, a ki utasításaim szerint, buzgón eljár és szükre mért szabad idejét egy oly állatrend gyűjtésére szentelte, a mely különösen Erdély északi részéből merőben ismeretlen vólt. A jegyzékbe foglalt fajok kevés kivétellel az ő szorgalmáról tanuskodnak.

Nem csekélyebb köszönettel tartozom kedves levelezőmnök t. Dietrich Gáspár úrnak a zürichi muzeum érdemes őrének, a ki a gyűjtemény egy részét meghatározás és őszvehasznítás végett átvenni sziveskedett.

A jegyzék, a mely Fieber X. F. ismert rendszere nyomán szerkesztetett, itt következik.

*) Burm. Handbuch der Entomologie II. Bd. 1835 p. 851.

I. Hemiptera heteroptera.

1. *Corisa Sahlbergi* Fieb. Hazsongárd u. n. czi-
gányárok.
2. *Notonecta glauca* L. Muzeumi tó.
3. *Nepa cinerea* L. Álló vizekben mindenütt.
4. *Ranatra linearis* L. Muzeumi tó, ritka.
5. *Naucoris cimicoides* L. ugyan ott bőven.
6. *Hydrometra rufoscutellata* Lat. " "
7. *gibbifera* Schml. " "
8. *Aradus annulicornis* F. Gyümölcsfákon.
9. *Aradus Betulae* L. ugyan ott.
10. *Acanthia lectularia* L. házakban.
11. *Harpactor iracundus* Scop. lehullott levelek alatt.
12. *annulatus* F. " " "
13. *Reduvius personatus* L. " " "
14. *Nabis brevis* Schltz. " " "
15. *Pyrrhocoris apterus* L. mindenütt elterjedve.
16. *Lygaeus equestris* L. magas fűben.
17. *Rhyparochromus lineus* F. bokrok tövén.
18. *Pini* L. " "
19. *vulgaris* Schltz. " "
20. *Coreus pilicornis* Klg. virágzó bokrokon.
21. *Syromastes marginatus* L. " "
22. *Stenocephalus neglectus* H. S. " "
23. *Camptopus lateralis* Germ. " "
24. *Coryzus capitatus* F. magas fűben.
25. *parumpunctatus* Schll. " "
26. *Miris laevigatus* L. " "
27. *Notostira erratica* L. " "
28. *Leptoterna dolobrata* L. " "
29. *Calocoris 6 guttatus* F. " "
30. *affinis* H. S. " "
31. *Capsus capillaris* F. " "
32. *v. tricolor* F. " "
33. *Lygus campestris* F. " "
34. *Acanthosoma haemorrhoidalis* L. virágzó növényen.
35. *Rhaphigaster griseus* F. " "
36. *Eusarcocoris binotatus* Hahn. " "
37. *Mormidea baccarum* L. " "
38. *nigricornis* F. (varietas fu-
scispinum Bhm). " "
39. *Cimex dissimilis* F. különösen a málnán.
40. *Strachia festiva* Hhn. }
41. *ornata* L. } veteményeken.
42. *oleracea* L. }
43. *Sciocoris terreus* Schrk. lehullott levelek alatt.
44. *Brachypelta aterrima* Forst. lehullott levelek alatt.
45. *Sehirus morio* L. virágzó növényeken.
46. *dubius* Scop. " "
47. *6 maculatus* Ramb. " "
48. *Eurygaster maurus* L. gyér növényzetű talajon.

II Hemiptera homoptera.

49. *Cicada Orni* L.

E közlések harmadik részét azok az adatok képezik a melyekkel a Bihar hegység Faunájához járulhatok hozzá.

Ismeretes dolog, hogy ez a hegység egy ma-
gánrajznak örvend, a melyet a tudomány egy szor-
galmas, fájdalom korán elhunyt tudósának, Dr. Schmidl

Adolfnak köszönhet. Ez egy oly munka, a minőt
minden hegylánczról birni, minden művelt ember
ohajtását képezheti.

Tagadhatatlan azonban az is, hogy egy oly
nagy kutatási téren, mint a minő a Bihar lánczolata,
sok maradott hátra, a mi a jelzett mű kiegészítésére
szükséges, a mi tehát a tudomány napszámait újabb
és újabb kirándulásokra ösztönözni s faradalmait
jutalmazni képes.

Igy pld: nem sikerült Schmidlnek a Vlegyász-
nak, mint a hegység legmagasabb pontjának a panorá-
máját felvenni, s bár kísérleteit több ízben ismételte,
mindannyiszor ellenszegült az időjárás szeszélye. A
minden tekintetben nevezetes Dregán völgy, úgy
mint Schmidl kutatásai előtt, most is ismeretlen stb.

Mind ez okoknál fogva csak elismerést érde-
melt az a vállalat, a melyet Kolozsmegye t. főis-
pánja, akkor (1867) még csak egyszerűen tudományos
vizsgálatainak élő Gróf Eszterházy Kálmán úr, fenn-
említett hiányok kipótolása érdekében létesített és
vezetett, s melynek az volt a feladata, hogy a Vle-
gyásza panorámája felvéttessék, a Dregánvölgy pedig
minden tekintetben megismertessék.

A fentiszelt Gróf ohajtása az volt, hogy a
természetrájk mind három ágának legyenek képviselői
s a mellett azok a természettani műveletek is, a
melyek a magasságok meghatározására szükségesek,
kellő ellátásban részesüljenek*).

Jelen közlések írója, abban a kitüntetésben ré-
szesült, hogy az állattani rész reá lön bizva, s ha
az eredeti tervtől eltérve, mely szerint az expeditio
eredményét együttesen és egyszerre kellett volna
nyilvánosságra hozni, önállóan most teszi, ezt avval
véli indokolhatni, hogy a közben beköszönt politikai
élet az expeditio létrehozóját is lefoglalta s alig van
kilátás reá, hogy a közel jövőben az első, csak félig
sikerült vállalatot egy ismétléssel kellőleg kiegé-
szítve, az eredmény az eredeti terv szerint sajtó
alá kerülhetne.

Abban a reményben azonban, hogy az ohajtott
eredmény elébbutóbb mégis el lesz érve s közzété-
tele sem marad el, mellőzöm a tájrajzot, a mely
mindenesetre a vezérszemély tiszte, s a gyűjtött álla-
tok jegyzékét az uti tervnek csak egy általános váz-
latával előzőm, megtöltvén e vázlatot azokkal a
jegyzetekkel, és igazításokkal a melyek az expeditio
eredményén kívül állva a kutatási tér Faunájára
vonatkoznak.

Az elindulás 1867-ki július 26-kán Gyaluból
történt, s Bánfi Hunyadon keresztül a Székelyó völgy-
be nyomúlva Rogosel havasi falun át ugyan azon a
napon a Vlegyászat még mintegy 4050 láb magas-
ságig másztuk meg.

Július 27-kén a Vlegyásza csúcsán keresztül
az Intre-muntye kunyhókat érintve a Vurvurászára,
jutottunk hól havasi zivatar fogadott, mely későben

* A tisztelt gróf ezekből kezelte a geologiai és ásványtani
részt, továbbá a légtüneti felvételeket; muzeumegyleti titkár
és régiséggtárnok t. Finály Henrik úr a geodaeticus munkálato-
kat s e mellett a növénytant.

állandó esővé változva néhány, alig egy egy órai szünet kivételével, az expeditio végéig folytonos zaklatónk maradt, s a Dregán völgyre szóló részt is lehetlenné tette.

28-kán Retyiczélbe.

29-kén A Mico-havasi legelőn át (a Fontana recse mellett elhaladva) a Piatra telharuluj alján a kunyhókban tanyázva. —

30-kán az Oncsásza barlangot meglátogatván vizszamentünk Retyiczélbe.

31-kén Meregyón át B. Hunyadra.

Aug. 1-jén Zsobokra és délután Gyaluba, a kirándulás pontjára.

A tér Faunájára vonatkozó adatok az irodalomban igen gyéren és szegényesen vannak elhintve, miről Schmidl művének az a szakasza tanuskodik, a mely „a Fauna“ czímet viseli. Néhány barlangi rovar elősorolásán kívül, a mellyel a magyar nemzeti muzeum öre t. Frivaldszky János úr járult a műhöz*), tovább egy vérszipó faj közöltetik, melyet Diesing Aulastomum Schmidlii név alatt irt le. Ide tartozik még Carabus comptus Friv. Gyalu környékéről és Forficula albipennis Charp. Révről. A legértékesebb és legérdekesebb munka, a mely egyenesen az általunk járt tere vonatkozik, minden esetre Bielz E. A. ily című értekezése: „Naturhistorische Reiseskizzen. I. Excursion nach der Höhle Vuntsásze“ olvasható a természet tudományi Szebeni egyesület 1852-dik évi kiadásában, a melyben a növények mellett különösen a bogarak aránylag gazdagon vannak megemlítve. A Schmidl művébe foglalt többi elősorolások, csak vadászok állításaira támaszkodva, a legközönségesebb gerinces faunával foglalkoznak, s nagyobb részben csak szomorú érdeklődéssel kínálkoznak, a mennyiben constatálják Sz: Hubertus ál tisztelőinek bűnét: a nemes vad tökéletes kiirtását.

Helyre igazítani való is kevés van, legfeljebb az őrvös rigó, mely mellé kérdőjelezve Turdus viscivorus L. tudományos név van írva, holott T. torquatus L. a helyes; azután a földi kutya vagy fogas vakony (Spalax typhlus) Pall. a mely iránt Schmidl némi érdeket tanusított, de hiában kereste, mert ez az állat nem a hegyek lakója, s ha a Bihar területén (tágasabb értelemben) előfordul: az alföld síkjaira kinyúló véghegység széles, mivel völgyeiben keresendő.

A mi a hiúzt illeti, az igenis előfordul e hegység keleti részében (Hidegszamos).

Szükségesnek találtam ezeket az újmutatásokat itt elősorolni, remélve, hogy ezáltal későbbi Faunistáknak némi szolgálatot tehettem.

A következőket, a melyeket e térről már a kirándulás előtt ismertem, most már az autopsia nyomán sorolhatom elé:

MADARAK.

Vultur fulvus L.

Falco peregrinus L.

*) Ezekre nézve bővebb felvilágosítást nyújt Friwaldszky Imre jeles munkája: Jellemző adatok Magyarország Faunájához 1866 a. m. tud. Academia évkönyvei 11. köt IV-dik darab 60—67 lapja, a hol a Bihar néhány más jellemző állata is le vannak jegyezve.

Milvus regalis L.

Corvus Corax L.

Coracias garrula L.

Tetrao Urogallus L.

Bonasia L.

Turdus saxatilis Lath.

Oedipnemus crepitans Temm.

Az utóbbi ritka vendéget szorgalmas tanítványom, orvosnövendék Sós Károly ejtette el 1866-ban Gyaluban.

A kirándulás alkalmával észleltettek.

MADARAK.

Lelhelyek szerint csoportosítva.

Aquila naevia

Buteo communis

Columba Oenas

Turtur

Palumbus

Corvus Cornix

frugilegus

Monedula

Pica

Saxicola rubetra

Saxicola Oenanthe

Motacilla alba

Cinclus aquaticus

Emberiza Citrinella

Fringilla coelebs

Loxia Coccythraustes

Vultur cinereus

Astur Nisus

Falco Tinnunculus

Anthus aquaticus

Perdix cinerea

Parus cristatus

major

palustris

Turdus viscivorus

Turdus torquatus

Nucifraga Caryocatactes

Lanius Collurio

Astur palumbarius

Motacilla sulphurea

Cinclus aquaticus

Sylvia Rubecula

Troglodytes punctatus

Saxicola Oenanthe Mico.

Turdus torquatus Piatra tatháruhu.

Falco Tinnunculus az Oncsásza barlang nyílása felett észkelve, Falco rufipes, Meregyón túl a Körös-völgy szélén.

Összesen tehát 33 faj.

ROVAROK.

A) Bogarak.

(Coleoptera).

Onthophagus taurus L.

Gemma melanopa L.

Epilachna globosa Schd.

Rogoseli

völgy.

Amara consularis Dft.
Hydrocyphon deflexicollis Müll. }
Dasytes obscurus Gyll. } Rogoseli
Pachyta 8-maculata F. }
Apion violaceum Kirby. }
Larinus obtusus Sch. }
Cassida equestris F. }
Lebia crux minor L. } völgy.
Coccinella 5 punctata L. }
mutabilis Scriba. }
Clythra humeralis Schneid. }
cyanea F. }
Leptura livida F. }
Calathus micropterus Dft. }
Calathus metallicus Dej. } Vlegyásza fenyvese.
Carabus Scheidleri F. }
Feronia rufa Dft. }
Trechus latus Putz. }
Polydrosus amoenus Vlegyásza csúcsa.
Blechnus maurus Strm. }
Tachys nanus Gyll. } Vurvurásza.
Otiorhynchus v. Fussii Küst. }
Quedius laevigatus Gyll. }
Endomychus coccineus F. } Piatra alba
Haltica oleracea L. }
Chrysomela Cacaliae Schrank. } környéke.
Thymalus limbatus F. }
Coccinella 11-notata Schneid. }
Cryptocephalus aureolus Suffr. } Retyiczel
Cantharis fulva Scop. } a fűben.
Danacea v. eusanensis Costa. }
Dasytes obscurus Gyll. }
Chrysomela haemoptera L. } Retyiczel
violacea Panz. }
Gastrophysa Polygoni L. } a fűben.
Haltica ferruginea Scop. }
Feronia melas Creutz. }
nigra Schall. }
melanaria Ill. }
Amara rufocincta Sahlb.
Amara apricaria Payk.
Poecilus lepidus.
Pterostichus cupreus.
Harpalus ruficornis.
aneus
hotentotta Dft.
ignavus Dft.
rubripes Dft. }
Brachinus crepitans L. }
Carabus cancellatus F. }
Cymindis humeralis F. }
Anchomenus parumpunctatus F. }
Anisodactylus v. spureaticornis Dej. }
Stenolophus teutonius Schrank. }
Bembidium littorale Ol. }
Ocypus picipennis F. }
Philonthus atratus Grav. }
ebeninus Grav. }
Sylpha obscura L. }

Agabus guttatus Payk. } Retyiczei
bipustulatus L. } forrásban.
Carabus violaceus L.
Bröscus cephalotes L.
Clivina fossor L. }
Calathus melanocephalus L. } Meregyci
Anchomenus antennarius Dft. }
Harpalus punctulatus Dft. } völgy.
discoideus F. }
Philonthus politus F. }
Sylpha atrata L. }
Phytonomus punctatus F. }
Chlaenius vestitus F. } B. Hunyadi
Calathus fulvipes Gyll. }
Anisodactylus signatus Panz. } nagy vendéglő
Bembidium littorale Oi. } udvara.
Ocypus morio Grav. }
Blaps similis Latr. }
Pterostichus anthracinus Ill. } Zsobok.
Agriotes ustulatus Schall. }
Dorcus paralelepipedus L. }
Carabus scabriusculus Ol. } Gyalu.
 Öszvesen 84 faj s ezek között a kövér betűkkel szedett két faj Erdély Faunájában új.
 Pholeuon angusticolle, melynek lelhelye az Oncsásza barlang, nem került birtokomba, mert egyrészt a termőhelyére felvezető fa elrothadt, másrészt a világító szerek hiánya úgy sem engedte meg a hosszas kutatást s a kevés gyertya, a melyet csakis magam hoztam el, az ősmedve csontok ásásánál fogyott el

B) Pillék.

(Lepidoptera).

Satyrus Proserpina S. V. Kalota Szt. Király.

Lycaena Corydon F. Székelyóvölgy.
Amphipyra Tragopoginis S. V. } Vlegyásza:
Hadena furva S. V. }
Hipparchia Euryale Esp. } törpe fenyő
Evias God. } öve.
Hepialus carnus Esp.
Liparis dispar S. V. }
Catocala sponsa S. V. } Zsobok.

Öszvesen 9 faj s ezek között 4 Erdélyre nézve új faj.

C) Legyek.

(Diptera).

Eristalis tenax }
Mesembrina merediana } A Vlegyásza csúcán álló
Eriozona syrphoides } trigonometricus gula körül.
Cheilosia cunicularis }

Miután az egyetlen Kolombácsi légy kivételével Erdély légy Faunája ez óráig merőben ismeretlen, úgy kell legyen: e négy faj új a Faunában!

Megvallom, hogy minden ily közlésnél mint hazafinak szégyen, mint a természettudományok igénytelen napszámolásának szánakozás és — harag fogja el a keblemet — látva hazám ifjúságát a melynek szent

hivatása lenne, igyekezetével a mivelt nemzetek színvonalára felé törekedni, s többek között, különösen a természeti tudományokat felkarolni: mint idegenkedik attól, még pedig érettebb korban, a mihez a külföldön a gyermek már zsenge korában hozzálát, hogy vénségére vagy pályakoszorút érjen, vagy legalább élte pályáján mint az értelem lámpája világítson előtte ifjúságának igyekezete, a mely az észrevevésére és megismerésre tanítá!

Nem tartozik talán ide — de más helyen elhangzott a mások szava is a pusztában — bocsánat ha itt újból is elmondom, hogy az erdélyi magyarság részéről a természeti tudományok tetteles előmozdításaért semmi sem történik. Pedig de hány szak van, mely a legyekhez hasonlóan várja, lesi mivelőjét és mivelőt.

Megérjük minden évben, hogy a külföldi természettudomány bajnokai, tudvágytól ösztönözve hozzánk szállanak, s azt veszik mivelés alá, a minek az elhanyagolása merénylet saját magunk intelligenciája ellen — a mely merényletet magunk követünk el magunk ellen!

Bocsánat ez eltérésért, a mely szorosán véve nem tartozik ide; mentse ki a jóakarát.

Béfejezés előtt még csak egy kötelességem van, az t. i. hogy köszönetemet nyilvánítsam méltóságos gróf Eszterházy Kálmán úrnak bizalmáért, a es. k. bécsi Muzeum örének Roggenhofer Antal úrnak és pénzügyi fogalmazó Kirchsbergi Manger Oscar barátomnak Bécsben önzéstelen közreműködésükért, a mellyel az itt közlött adatok rendbeszedésében támogattak.

Totanus fuscus Leist.

Erdély Ornisanak egy új polgára.

Ez a szép gázló azokon a vidékeken, a melyekről ismerem, tavaszkor és őszi vonulva és kis

társaságba egyesülve jön elé, nevezetesen Kolozsvár vidékén a város taván és a Szamosfalvi mocsáron Aprilis és September hónapokban; a Mezőségen Gyékében és Mező Záhon megfelelő időben tavaszkor észleltetett. A birtokomba került ♂ színezetre nézve, különösen sötétsége által feljűlmúlja azt, a melyet Dr Fritsch Antal művének 34-dik tábláján 3-dik szám alatt lefestett. Pédányomon a fekete szín az uralkodó. Nagy ovatossága miatt; ezt a madarat nehezen szerezhetni meg.

Az 186⁹/₁₀-ki tél nevezetesebb jelenségei közzé tartoznak:

Falco Tinnunculus derekasan kiállotta a telet; daczára annak, hogy a hideg November és Decemberben többször — 16°-ra C. szállott, áttelelt mintegy 10 pár.

December 10-kén — 16° C. fagy mellett még itt volt Scelopax Gallinago és Scelopax Gallinula.

Ugyan akkor Anser segetum és albifrons ropant mennyiségben mutatkozott különösen az Apahidi határon.

Mindjárt a tél kezdetén feltűnő sokaságban jött Archibuteo Lagopus, Circus aeruginosus, rufus és cyaneus, különösen pedig Strix brachyotus, oly számmal, hogy a lóversenyter sásos helyein 16—20 repült fel egy korlátolt helyről. E ragadozók megjelenése és teledése szoros kapcsolatban áll a Hypudaeus arvalis dúlásaival.

A korai tavaszt jellemzi Vanellus cristatus L. (Libucz), a mely 1869 Febr. 19-kén már megérkezett. Kolozsvárt, aprilis 24-kén 1869.